

ד"ר נסים אליקים

## במה זכו יוסף ושמעון לתואר "הצדיק"?

### א. תיאורם של יוסף ושמעון במקורותינו

שני מנהיגים בישראל זכו בפי חז"ל ובפי הדורות לתואר לוואי - "הצדיק". האחד הוא יוסף בן יעקב אבינו, והשני הוא שמעון הצדיק שהיה משיירי כנסת הגדולה (אבות א', ב').<sup>1</sup> רבים הם המקורות החז"ליים בהם הוצמד תואר "הצדיק" לצד שמותיהם של יוסף ושמעון. להלן אחדים מן המקורות:

#### 1. יוסף הצדיק

##### יומא לה, ע"ב:

"...רשע - אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אמר: נאה הייתי וטרוד ביצרי, היו אומרים לו: כלום נאה היית מיוסף. אמרו עליו על יוסף הצדיק, בכל יום ויום הייתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים, בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית, בגדים שלבשה לו ערבית לא לבשה לו שחרית. אמרה לו: השמע לו! אמר לה: לא! אמרה לו הריני חובשתך בבית האסורים. אמר לה: הי מתיר אסורים. הריני כופפת קומתך, הי זוקף כפופים. הריני מסמא את עיניך, הי פוקח עוורים.<sup>2</sup> נתנה לו אלף ככר כסף לשמוע אליה לשכב אצלה להיות עמה ולא רצה לשמוע אליה. לשכב אצלה - בעולם הזה, להיות עמה - לעולם הבא...".

ממקור זה אנו רואים:

א. יופי חיצוני של אדם גורם או עלול לגרום לו להיות טרוד ביצרו. טירדה זו אינה מפורשת כאן ותיתכן בכמה מישורים, אך עפ"י תגובת שומעיו של רשע זה

\* בתלמוד ובמדרשי חז"ל, אמנם מוצאים אנו עוד שני אנשים בשם בנימין שאף להם יש תואר "הצדיק", אך אין זה תואר תמידי להם אלא הוזכר בעניין אחד ולשעתו. האחד הוא בנימין אחיו של יוסף, ראה: יומא יב, ע"א; מגילה כו, ע"א; סוטה לו, ע"א; זבחים נג, ע"ב; מדרש תהלים מזמור קי"ד; ילק"ש ויקרא א, רמז תמ"א; שם ויקרא י"ד, רמז תקס"ד; שם, דברים ל"ג, רמז תתקנ"ז; שם, יהושע ט"ז, רמז כט; השני הוא בנימין הצדיק, גבאי צדקה, ראה: אודר"ן פרק ג'; בב"ת יא, ע"א; ילק"ש משלי פרק י, רמז תתקמ"ה; שם קוהלת י"א; רמז תתקפ"ט. ואולי תואר "הצדיק" הינו תואר לתפקידו - גבאי צדקה.  
1. באבודר"ן פרק ט"ז, הסדר הוא כמו בתהלים קמ"ו, ז-ח: חבישה בבית האסורים, סימוי עיניים וכפיפת קומה.

משמע שבתאוות נשים עסקינן שלא אפשרה לו לעסוק בתורה. אמנם תמיהה היא תשובת הנדון, מה זכות יש בדבריו לכתחילה באמרו: "נאה הייתי וטרוד ביצרי הייתי!!" אכן הנדון יכול למצוא הצדקה לרשעותו בכך שלא עסק בתורה, בהיותו יפה תואר ויפה מראה כמתנת האל, ומתנה אלוקית זו היא שגרמה לו להיות טרוד ביצרו. אלא שתשובת ביה"ד של מעלה מעמידה נגד טיעון זה את יוסף הצדיק.

**ג.** התואר "הצדיק" לא בא מיד באזכור יוסף בראשונה, אלא בפעם השנייה: "אמרו עליו על יוסף הצדיק" כי צדקותו נובעת מעמידתו בנסיון הקשה לפניו עמד כמסופר בהמשך.

**ג.** ההדגשה "לוי" במעשיה של אשת פוטיפר: "שלבשה לו" (רש"י: שלבשה לו-בשבילו) מגדילה את הנסיון, וזאת בהקבלה לדרישתה: "השמע לוי".

**ד.** הנסיון נעשה בדרכים של איום מדורג: כליאה בבית אסורים, כפיפת קומה וסימוי עיניים<sup>2</sup> אך גם בפיתוי - מתן אלף כסף.

**ה.** הנאת העולם הזה הייתה מטרידה אותו מחיי העולם הבא: "לשכב אצלה - בעוה"ז, להיות עמה - לעוה"ב". כלומר, אם ישכב עמה בעוה"ז הוא יענש להיות עמה בגהינם גם לעתיד לבא<sup>3</sup>.

#### במ"ר יד, ג:

"ד"א. ויבא מלך הכבוד שהוא חלק כבוד ליוסף הצדיק על שהיה ירא את האלקים שנאמר: 'את האלהים אני ירא' (ברי' מ"ב, יח) שבשבילו שכן ה' לאדוניו שני (שם ל"ט, ג): 'זירא אדניו כי ה' אתו. איך אבין הלוי ב"ד יוסף: מברך להקב"ה על כל דבר ודבר שהיה עושה והיה אדוניו רואה אותו מלחש בפיו והוא אומר לו: מה אתה אומר? והוא משיבו ואומר: אני מברך להקב"ה..."<sup>4</sup>

2. עפ"י תהלים קמ"ו, ז-ח ושם הסדר: מתיר אסורים, פוקח עורים וזוקף כפופים ובעקבות סדר זה מסודרים הדברים באבודרי"ן פרק ט"ז. הסדר בברכות השחר: פוקח עורים, מתיר אסורים, זוקף כפופים, וראה ברי"ר פ"ז, כא-כב ומסי' ברכות ס, ע"ב.
3. ברי"ר פ"ז, ב; עבודה זרה ה, ע"א; סוטה ג, ע"ב. וכן תנחומא וישב ז', ח; במי"ר פ"ז, ו.
4. מקורות נוספים על "יוסף הצדיק", ראה: ברי"ר צג, ז; צה, ד; תנחומא ויצא, ז; אבודרי"ן פרק ט"ז; פסי"ר יב; פסידרי"ן, נספחים אות ג; ברייתא דסדר עולם רבה, פרק ל; תדבא"ר, יז; ילק"ש שמו"ב כג, רמז קקט"ה; תה"י פרק קמ"ו, רמז תתפ"ח; ילק"ש דניאל ב, רמז תתרי"ט; ילק"ש קוהלת ח', רמז תתקע"ח ועוד... גדולי ישראל אחרים שעמדו בנסיון, כמו יוסף הצדיק הם: ר' צדוק, ר' עקיבא ור' אלעזר הגדול. עליהם ראה אבודרי"ן פרק ט"ז, ולחכמים אלו לא נתלוה לשמותיהם התואר "הצדיק" כי ר' צדוק ור' עקיבא היו במצב של שבי וכליאה, סיטואציה לא רגילה להתפתות. כך גם ר' אלעזר הגדול שגידל את אחייניתו וכשהגיעה לפרקה ביקשה להנשא לבחור שכמותה עד ששכנעתו לשאתה לו לאשה, מה עוד שאצל יוסף אדונתו משדלתו בכל יום, ואלו רק פעם אחת.

## 2. שמעון הצדיק

### אבות א', ב:

"שמעון הצדיק היה משיירי כנסת הגדולה. הוא היה אומר: על שלשה דברים העולם עומד: על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים".

### נזיר ד, ע"ב:

"אמר שמעון הצדיק: מימי לא אכלתי אשם נזיר טמא חוץ מאדם אחד שבא אלי מן הדרום, יפה עיניים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים. אמרתי לו: בני, מה ראית לשחת שער נאה זה? אמר לי: רועה הייתי לאבי בעירי והלכתי לשאוב מים מן המעיין ונסתכלתי בבבואה שלי, ופחו יצרי עלי וביקש לטורדני מן העולם. אמרתי לו: ריקה! מפני מה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך, שסופך להיות רמה ותולעה. העבודה! שאגלחך לשמים. עמדתי ונשקתיו על ראשו. אמרתי לו: כמותך ירבו נזירים בישראל, עליך הכתוב אומר: איש... כי יפליא לנדור נדר נזיר לה".

סיפור זה אודות שמעון הצדיק והנזיר מהדרום מובא בשבעה מקורות חז"ל שונים: ספרי נשא, פיסקא כב; תוספתא נזיר, פרק ד'; נזיר ד, ע"ב; נדרים ט, ע"ב; ירושלמי נדרים ג, א; במ"ר י, ז; ילק"ש ב"מ ו'. הנוסח בתוספתא והספרי כמעט זהה והנוסח בבמ"ר והירושלמי לנדרים כמעט זהה. כ"כ הנוסח בילק"ש זהה כמעט לנוסח בבבלי לנדרים.

בעיון משווה בין המקורות הללו, ניתן לראות כי:

א) הנוסח בתוספתא והספרי כמעט דומה:

- "נאמתי לו- נמתי לוי", כאשר בשאר המקורות: "אמרתי לוי".
- "נאם לי- נם לוי", כאשר בשאר המקורות: "אמר לוי" (להוציא במ"ר וירוש' נדרים).
- "עפר רמה ותולעה", כאשר בשאר המקורות: "רמה ותולעה" (להוציא במ"ר).
- "וביקש להעבירני מן העולם", כאשר בשאר המקורות: "וביקש לטורדני/ לאבדני מן העולם".
- "כמותך ירבו עושי רצון המקום בישראל", כאשר בשאר המקורות: "...ירבו נזירים בישראל" (להוציא במ"ר וירוש' נדרים).

ב) הנוסח בבמ"ר והירושלמי לנדרים כמעט דומה:

בהשוואת התוספתא והספרי לשאר המקורות, כדלעיל, ראינו קירבת נוסח

- בין הירושלמי לבמדבר רבה, להלן עוד ניסוחי קירבה ביניהם:
- "מימי לא אכלתי אשם נזירי", בלי תוספת הלוואי "טמא" לאשם נזיר כבשאר המקורות.
  - "עלה אלי אדם" - בשאר הטקסטים "בא אלי אדם".
  - "וראיתיו אדמוני" - בשאר הטקסטים אין התואר "אדמוני".
  - "ונם לי: רבי, רועה..." - בשאר הטקסטים: "אמר לי" ובלי הפנייה: "רבי".
  - "רועה הייתי בעירי" - בשאר הטקסטים: "רועה הייתי לאבי/לאבא בעירי".
  - "וראיתי את הבוביה שלי" - בשאר הטקסטים: "...בבואה".
  - "לאבדני מן העולם" - בשאר הטקסטים: "לטורדני מן העולם".
  - "והרכנתי ב/את ראשי" - בשאר הטקסטים: "עמדתי ונשקתי".
  - "ירבו עושי רצון המקום בישראל" - בשאר הטקסטים: "ירבו נזרי נזירות/נזירים בישראל".

ג) הנוסח בילק"ש זהה כמעט לנוסח בבלי נדרים, ובמדרש רבה יש דמיון נוסח בין נזיר לבבלי נדרים.<sup>5</sup>

## ב. מדוע זכה שמעון בתואר "הצדיק"?

שמעון הצדיק היה החכם הראשון שזכר שמו בשלשלת הקבלה במסכת אבות.<sup>6</sup> שימש ככהן גדול בראשית שלטונם של היוונים בארץ ישראל והוא זה שקיבל את פני אלכסנדר, הכובש הגדול<sup>7</sup> וכשנתראו שניהם אמר אלכסנדר: "ברוך ה' אלוהי שמעון הצדיק"<sup>8</sup>. כהונתו נמשכה ארבעים שנה מתוך ארבע מאות ועשרים שנות הבית השני בו שרתו יותר משלוש מאות כהנים גדולים.<sup>9</sup>

מדברי החכם בן סירא<sup>10</sup> יוצא שפעולותיו היו רבות גם בתחום הציבורי

5. רק בנויר, בא השם "יריקה" לעומת שאר המקורות שבאה מלת התמורה "רשעי".

6. אבות א', ב; אבודר"ג פרק ד'.

7. יומא סט, ע"א.

8. יומא ט, ע"א; שם לט ע"א; ילק"ש ויקרא, פרק י"א, רמז תקל"ו.

9. ויקיר, פרשה י"ג, ה; ילק"ש ויקרא, פרק ט"ז, רמז תקע"א; ילק"ש משלי, פרק י', רמז תתקמ"ז.

10. ספר בן סירא השלם, מ"צ סגל, ערך וההדיר, פרק נ"ו ו-לו, ירושלים תשל"ב, עמי שמ"א-שמ"ב. וראה צ' גרץ, דברי ימי ישראל, א', ורשה, תרנ"א, עמי 317.

- חז"ל בתלמוד ובמדרשים ציטטו מדברי בן סירא. ראה: חגיגה יג, א; ירושי חגיגה ב/א; בר"ר פרשה ח, מדרש כונן, ילינק ביהמ"ד, חדר ב' עמי 34 וכן אייזנשטיין, אוצר מדרשים עמי 258.

- ירושלמי ברכות ז, ע"ב; ירושלמי נזיר ה, ג; בר"ר פצ"ב; קוה"ר ז יא, בר"ר פע"ג.

- ביהמ"ד לילנק, חדר ה', עמי 153. תנחומא וישלח, ח. ויקיר פל"ג; תנחומא מקץ י', פסי"ד פכ"ה; שמו"ר פכ"א.

הכללי וגם בתחום התורה ועבודת המקדש. שמעון הצדיק לא נחה דעתו מאלו שהרבו להזיר עצמם ממה שהתורה התירה להם. בפרישות זו לא מצא קורת רוח ולכן אמר: "מימי לא אכלתי אשם נזיר חוץ מאדם אחד שבא אלי מן הדרום..."<sup>11</sup>.

מקורות חז"ל רבים מספרים בשבח צדקותו וחסידותו ואשר על כן, לאחר מותו בטלו ונתבטלו מסורות ועניינים שונים שהיו בחייו: כבה נר מערב, תשש כוחה של מערכה, חוסר ברכה בשתי הלחם ובלחם הפנים ופסקו מלברך בשם<sup>12</sup>: "כל ימים שהיה שמעון הצדיק קיים היה גורל של שם עולה בימין, משמת שמעון הצדיק, פעמים בימין פעמים בשמאל... כל ימים שהיה שמעון הצדיק קיים היה לשון של זהרית מלבין, משמת שמעון הצדיק פעמים מלבין פעמים מאדים"<sup>13</sup>. שמעון הצדיק אף ידע ובישר על שנת מותו<sup>14</sup>.

### ג. מדוע זכה יוסף בתואר "הצדיק"?

על שום מה זכה דווקא יוסף לתואר "הצדיק"? דווקא הוא אשר הביא דיבת אחיו רעה אל אביהם? דווקא איש החלומות הרואה מהרהורי לבו את שאיפות השררה והשלטון על אחיו, על אביו ומשפחתו ועל כל העולם? דווקא האיש שהתנכל לאחיו במצרים בבואם לשבור שבר בימי רעב? דווקא האיש ש"יעושה מעשה נערו, בבית אביו, מתקן בשערו, ממשמש בעיניו עד שיהיה נראה יפה"<sup>15</sup>? דווקא האיש שבשעת גדולתו בבית אדוניו המצרי, התחיל לסלסל בשערו, אוכל ושותה ושוכח את אביו המתאבל עליו<sup>16</sup>?

על חלק מהתמיהות הללו נענש וזוכך ועל חלק אחר כבר עמדו חכמינו ופרשנינו<sup>17</sup> אלא שבהערכה כוללת נערך אדם עפ"י עמידתו במבחנים קשים מאוד. צדקותו של אדם תמדד בזמנים של נסיונות גדולים, ובמקרה של יוסף:

א. באמרו "הנני" ללכת בשליחות גם אם היא מסוכנת מאוד והוא ידע על

11. ראה לעיל במקורות.

12. ראה: תוספתא סוטה, פרק י"ג.

13. ירושלמי יומא לג, ע"ב.

14. תוספתא סוטה פרק י"ג; בבלי יומא לט, ע"א; ויק"ר כ"א, יב; ילק"ש ויקרא ט"ז, רמז תקע"א.

תואר "הצדיק" לשמעון מצוי במקורות רבים נוספים, ראה עוד: תוספתא סוטה, י"ג; אבודר"ג, פרק ד'; בבלי: יומא ט, ע"א; לט, ע"א; סט ע"א; מגילה יא, ע"א; נדרים י, ע"א; מנחות קט, ע"ב; ירושלמי: שקלים טז, ע"ב; יומא ד, ע"ב; כז, ע"א ועוד.

15. רשיי לברי ל"ז, ב עפ"י ברי"ר פ"ד, ז; ילק"ש פרק ל"ז, רמז ק"מ.

16. רשיי לברי ל"ט, ו עפ"י תנחומא וישב, פרק ח'.

17. ראה סיכום דעות פרשנינו אצל נ' לייבוויץ, עיונים בספר בראשית, ירושלים תשכ"ז, עמ' 328-325; עמ' 356-359.

כך<sup>18</sup> וגם אם יכול היה להצדיק את התחמקותו מלבצע את השליחות בטענות צודקות מאוד, הוא ממשיך בשליחות. כדברי הרמב"ן בברי' ל"ז, טו: "וימצאהו איש והנה תועה בשדה. יאמר כי הוא תועה בדרך ולא היה יודע אנא ילך ונכנס בשדה, כי במקום המרעה היה מבקש אותם. ויאריך הכתוב בזה להגיד, כי סיבות רבות באו אליו שהיה ראוי לחזור לו, אבל הכל סבל לכבוד אביו".

ג. כשאשת פוטיפר מבקשת "שכבה עמי" ובכל יום ויום הייתה משדלתו בדברים ומתייפה בחילופי בגדים שחרית וערבית כדי לגרותו וממאן הוא בקראו: "ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים" (ברי' ל"ט, ט) מוכן הוא לכל היסורים שתטיל עליו אדונתו ולא לשכב אצלה בעוה"ז כדי שלא יהיה עמה בגהינום בעוה"ב<sup>19</sup> וגם כשכמעט נפל לרשתה של אשת פוטיפר, "נראית לו דמות דיוקנו של אביו" ופרש ממנה<sup>20</sup>.

ג. צדקותו של יוסף בולטת מאוד על רקע היותו יחידי בסביבה נכרית במצרים, ובכל זאת הוא שומר על זהותו התרבותית-דתית, דבר הבא לידי ביטוי בהיות "שם שמים שגור על פיו"<sup>21</sup> כאביו יעקב כשהביא אוכל לאביו: "אמר יצחק אביו בלבו: אין דרך עשיו להיות שם שמים שגור בפיו, וזה אמר: כי הקרה ה' אלהיך"<sup>22</sup>.

ובכן בעמידתו בנסיונות קשים ובעיקר בפרשת אשת פוטיפר בשמרו על קדושת ברית קודש אשר שם בבשרנו<sup>23</sup>. יאה לו תואר הצדיק בדרגתו הגבוהה ביותר, וכדברי בעל "אור החיים" בהסתמכו על הזוהר: "כי שבעה צדיקים יתכנו להם שבעת ימי השבוע. ואמרו בזוהר חדש כי יום שבת הוא כנגד יוסף הצדיק, והוא סוד השלום ולזה אנו אומרים: 'שבת שלום' ואנו מברכים: 'הפורס סוכת שלום' והיא בחינת יסוד הכל. ויוסף לצד צדקתו אשר שמר אות ברית קודש מגשת אל הטומאה ירש בחינה זו"<sup>24</sup>.

18. רש"י לברי' ל"ז, יד.

19. ראה לעיל הציטוט מבבלי יומא לה, ע"ב.

20. סוטה לו, ע"ב; תנחומא וישב, פרק ט; פרד"א, פרק ל"ח; ילק"ש בראשית, ל"ט, רמז קמ"ו.

21. רש"י לברי' ל"ט, ג, עפ"י תנחומא וישב, ח'. ראה: בראשית ל"ט: ב, ג, ה, ט; מ, ח; מא: טו,

כה, כח, לב, לח, לט.

22. רש"י לברי' כ"ז, כא עפ"י ברי"ר ס"ה, יט; ילק"ש בראשית, פרק כ"ז, רמז קט"ו.

23. עפ"י תוספתא ברכות, פרק ו'; שבת קלז, ע"ב; ירושלמי ברכות סו, ע"א.

24. ר' חיים בן עטר, אור החיים, ויקרא י"ט, ג.

#### ד. תיאור צדקותו של שמעון בספר בן-סירא

כתבנו לעיל שבמשך כל תקופת בית שני שארכה ארבע מאות ועשרים שנה, שימשו בכהונה גדולה מעל לשלוש מאות כהנים וביניהם שניים שהאריכו ימים במשרתם: שמעון הצדיק - ארבעים שנה ויוחנן כהן גדול - שמונים שנה. אם נביא בחשבון שיוחנן כ"ג פרש מכת הפרושים והצטרף בסוף ימיו לצדוקים<sup>25</sup> הרי נותר רק שמעון הצדיק כנאמן לתורה על שני חלקיה, תורה שבכתב ותושביע. תיאור צדקותו של שמעון הצדיק בתחום המנהיגות המדינית והדתית באה בספר בן סירא, פרק נ', פסוקים א-לו:

"גדול אחיו ותפארת עמו שמעון בן יוחנן הכהן. אשר בדורו נפקד הבית ובימיו חזק היכל. אשר בדורו נכרה מקוה, אשיח כים בהמונו. אשר בימיו נבנה קיר פנות מעון בהיכל מלך. הדואג לעמו מחתף ומחזק עירו מצר. מה נהדר בהשגיו מאהל ובצאתו מבית הפרכת. ככוכב אור מבין עבים, וכירח מלא מבין בימי מועד. כשמש משקרת אל היכל המלך, וכקשת נראתה בענו. כנץ בענפי בימי מועד, וכשושן על יבלי מים. כפרח לבנון בימי קיץ וכאש לבונה על המנחה. ככלי זהב [בבית] א[נ]יל הנאחו על אבני חפץ. כזית רענון מלא גרגר וכעץ שמן מרוה ענף. בעטותו בגדי כבוד והתלבשו בגדי תפארת. בעלותו על מזבח הוד ויהדר עורת מקדש. בקבלו נתחים מיד אחיו והוא נצב על מערכות.

סביב לו עטרת בנים כשתילי ארזים בלבנון. ויקפוהו כערבי נחל כל בני אהרן בכבודם. ואשי ה' בידם נגד כל קהל ישראל. עד כלותו לשרת מזבח ולסדר מערכות עליון. [וישלח ידו על הקשוה ויסך מדם ענב. ויצק על יסוד המזבח לריח ניחוח לאל עליון.] אז יריעו בני אהרן הכהנים בחצוצרות מקשה. ויריעו וישמיעו קול אדיר, להזכיר לפני עליון, כל בשר יחדו נמהרו ויפלו על פניהם ארצה. להשתחות לפני עליון לפני קדוש ישראל.

ויתן השיר קולו ועל המון העריבו רגו. וירנו כל עם הארץ בתפילה לפני רחום. עד כלותו לשרת מזבח ומשפטיו הגיע אליו. אז ירד ונשא ידיו על כל קהל ישראל. וברכת ה' בשפתיו ובשם ה' התפאר. וישנו לנפל שנית...ל מפניו. עתה ברכו נא את ה' אלהי ישראל, המפליא לעשות בארץ. המגדל אדם מרחם ויעשהו כרצונו. יתן לכם חכמת לבב ויהי שלום ביניכם. יאמן עם שמעון חסדו ויקם לו ברית פינחס. אשר לא יכרת לו ולזרעו כימי שמים".

25. ברכות כט, ע"א; פסידריי, פיסקא יא, אות ט.

בפסוקים ו-יב שם בא תיאור הדרו של שמעון כשהופיע במקדש; בפסוקים יג-כח: הודו והדרו בלבשו בגדי כהונה ומשרת על המזבח כשהוא מוקף ע"י בניו ושאר הכהנים, פעולת ניסוך היין בלוי חצוצרות, השתחוויה, שירה ורינה. מהפיסקה השנייה שם אנו למדים על תואר הודו, הדרו, חינו ויפיו של שמעון התיאורים מרובים: כוכב אור, ירח מלא, שמש, קשת בענן, פרח נותף, ריח לבונה, שושן, כלי זהב<sup>26</sup>, זית רענן וכעץ שמן. התיאורים לקוחים ממאורות השמים ומעולם הצומח.

האם תיאורי הוד והדר אלו הם אך ורק על רקע לבוש ההדר של הכהן הגדול המשמש בקודש ובקודש הקודשים או הינם ביטוי בפי בן סירא שהיה בן דורו<sup>27</sup> גם ליפי תארו ויפי מראהו של שמעון? נראה שחלק מן התארים לקוחים גם מעולם היופי האנושי, כמו: שושן-שושנה - "כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות" (שיה"ש ב: א-ב; שם ה', יג; ז', ג); "שפתותיו שושנים" (שיה"ש ה', יג). וכן ירח (=סהר) = "שררך אגן הסהר" שם ועוד כיוצ"ב.

גם במקורות חז"ל "חמה זורחת" הינו דימוי ליופי: "כיוון שהגיעו לפילי של מצרים ועמדו על היאור, ראה אברהם אבינו בבואה של שרה באותו נהר כחמה זורחת" (תנחומא, לך לך, ה). אם להנחתנו זו "יש רגלים", הרי ששמעון הצדיק היה יפה תואר ויפי מראה ואעפ"כ לא הטרידו יצרו ולא פחו עליו לטורדו מן העולם.

### 1) משמעות הסיפור על הנזיר שבא מן הדרום

על תוכן סיפור זה, יש לעורר מספר שאלות והערות:

1. מהי החשיבות באיזכור מקום בואו של הנזיר: "שבא אלי מן הדרום"?
2. מהי החשיבות שיש לפרטי תארי יופיו של הנזיר: "יפה עינים, טוב רואי" ו"אדמוני"? לתלתלים יש קשר לנזירות, אך התארים האחרים, לשם מה?
3. מה ראה שמעון הצדיק, הכהן הגדול, להתעניין בנזיר יפה זה דווקא? היחיד היה בעולם הנזירות בתקופתו הארוכה של שמעון הצדיק?
4. מהי החשיבות שיש לתיאור עיסוקו, ומקום עיסוקו של הנזיר?
5. מדוע משתמש שמעון הצדיק בפועל "לשחת" במשפט: "לשחת שער נאה זה", הלא מדובר במצוות תגלחת נזיר?
6. היש קשר בין סיפור הנזיר מדרום ליופיו והדרו של שמעון הצדיק?
7. "הדרום" - לשכת הנזירים שהייתה בדרום - מזרח שבעזרת נשים. "ששם

26. ראה הערת מ"צ סגל לפסוק יא האומר כי מן הראוי שפסוק יא יבא אחרי פסוק יב כי גם פסוק יב יש בו המשך תיאוריו של שמעון הצדיק מעולם הצומח.

27. ראה מ"צ סגל, ספר בן סירא השלם 3, ירושלים תשל"ב.



הנזירין מבשלין את שלמיהן ומגלחין את שערן ומשלחין תחת הדוד" (מדירות פ"ב, מ"ה).  
 שמעון הצדיק עקב אחר הנזיר יפה התואר שתלתליו סדורות ולאחר שזה הקריב קרבנו ושרף את מחלפות ראשו בדרום העזרה, שאלו למה עשה זאת?<sup>28</sup>  
 8. "הדרום" - סמל לחכמה, כמאמר חז"ל: "הרוצה להחכים ידרים"<sup>29</sup>. באמרו "בא אלי מן הדרום" התכוון שמעון הצדיק שהנזיר הזה הוא חכם<sup>30</sup>.  
 9. "הדרום" - דרום יהודה, הנזיר בא ממרחק וזה מצביע על כנותו בנדרו להיות נזיר<sup>31</sup>.

**(2) "שהיה אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים" (ירושלמי נדרים ג, א)**

נבחן תחילה מקורם של תארים אלו בתנ"ך. על דוד המלך נאמר: "וישלח ויביאהו והוא אדמוני עם יפה עינים וטוב ראי..." (שמו"א ט"ז, יב).  
 רוב התארים שנאמרו על הנזיר מן הדרום לקוחים איפוא מתארו של דוד המלך, שאף הוא מעיד על עצמו "לבי חלל בקרבי" (תהי ק"ט, כב) וכונתו שלא שלט בו יצר הרע<sup>32</sup>. ומעשה בת שבע "לא היה ראוי לדוד... לומר לך שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד"<sup>33</sup>.

התואר "אדמוני", נאמר גם בעשו וגם בדוד אך כבר חז"ל עמדו על ההבדלים בין השניים - עשו הורג מדעת עצמו ואילו דוד - "מדעת סנהדרין הוא הורג"<sup>34</sup>.  
 התואר על התלתלים הסדורות לקוח מתוארו של הַדוֹד בשיה"ש עליו נאמר: "קווצותיו תלתלים" (שיה"ש ה', יא)<sup>35</sup>.

גם יופים של יוסף ואבשלום שימשו רקע לתיאוריו של הנזיר מן הדרום. על יוסף נאמר: "ויהי יוסף יפה תואר ויפי מראה" (ברי' ל"ט, ו). על אבשלום נאמר: "וכאבשלום לא היה איש יפה בכל ישראל להלל מאד מכף רגלו ועד קדקדו לא היה בו מום. ובגלחו את ראשו... וגלחו ושקל את שער ראשו מאתיים שקלים באבן המלך" (שמו"ב י"ד, כה-כו), ומסורת הייתה בידי חכמינו שאבשלום נזיר

28. עיין יעקב ב"עין יעקב" לנדרים ט, ע"ב.

29. בבית כה, ע"ב; ילק"ש משלי ג, רמז תתקל"ד.

30. המהרש"א לנדרים ט, ע"ב.

31. המהר"ל, ספר "דרך החיים" למסכת אבות, פרק ג', משנה א.

32. ראה: אבודר"ן פרק ל"ב; ברכות סא, ע"ב; בבית יו, ע"א; ילק"ש תהלים ל"ו, רמז תשס"ד.

33. ילק"ש תהלים ק"ט, רמז תתס"ח.

34. בר"ר ס"ג, ח; מדרש שמואל פרשה יט.

35. במקורות חז"ל מופיעים עוד פעם אחת תיאורים אלו שנאמרו על הנזיר מן הדרום על ר' ישמעאל בן אלישע כשהיה ילד שבוי ברומא. ראה: גיטין נח, ע"א; ירושי הוריות יח, ע"א; איכה רבה, פרשה ד', פסקה ד'; ילק"ש ישעי, פרק מ"ב, רמז תנ"ב.

עולם היה<sup>36</sup>. הנזיר מהדרום כמעט התגאה בשערו וביופיו כאבשלום<sup>37</sup>, אך התגבר על יצרו ונהג כיוסף וכדוד שהיו יפים ויצרם לא פחו עליהם.

שמעון הצדיק היה יפה תואר ויפה מראה כאמור לעיל ובכל זאת שמר על ענותנותו ולא התגאה ביופיו וגיבר את יצרו הטוב על היצר הרע, הוא ראה בנזיר מן הדרום את דיוקנו ושיקוף עצמו, לכן התעניין במעשהו המיוחד וכשהתברר לו שמעשהו היה לשם שמים, חרג ממנהגו שלא לאכול אשם נזיר והפעם כן אכל מבשר הזבח ביוזעו בוודאות שנוירות זו נזירות אמת היא.

סיפורו של הנזיר מן הדרום שרעה את צאן אביו בעירו מביע כי לא חי חיי בטלה אלא רועה היה. דרגה נוספת המונעת מיצר הרע להתגרות בו נבעה מכך שהיה בשירות אביו, כמקיים מצות כיבוד הורים, ויתרה מזאת, עבודתו הייתה בעיר במקום מגורי אביו כשעין אביו פקוחה עליו. היצר הרע פחו עליו, אך הדבר היה באקראי כשבבואתו השתקפה במי המעין<sup>38</sup>. הנזיר התגבר על ההרהורי העבירה שניסו להטביעו בתהום החטא והזכיר לו את יום המיתה, כדברי חז"ל: "הסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עברה... לאן אתה הולך - למקום עפר רמה ותולעה..." (אבות ג', א). וכן: "אמר ר' לוי בר חמא אמר ר' שמעון בן לקיש: לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנאמר: 'רגזו ואל תחטאו'. אם נצחו - מוטב, ואם לא - יעסוק בתורה, שנאמר: 'אמרו בלבבכם', אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יקרא קריאת שמע, שנאמר: 'על משכבכם', אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יזכור לו יום המיתה, שנאמר: 'ידומו סלה'."

### 3) "מה ראית לשחת שער נאה זה"

שמעון הצדיק ידע שנזיר עומד לפניו, המצווה לגלח שער ראשו. כיצד הוא משתמש בפעל "שחת" המביע תוכן שלילי בדבר שהוא מצווה? אין זה אלא ששמעון התוהה על קנקנו של האיש מהדרום בוחן אותו לראות האם נזירותו מושלמת ואינה רגעית שיש בה חרטה.

בהשתמשו בפועל "שחת" הוא מצפה לתגובת הנזיר. בשמעו את תשובתו השתכנע בכנות דבריו ואז עמד ונשקו על ראשו<sup>39</sup> ובכך, כאמור, השתקפה דמותו ואישיותו בזו של הנזיר. אלא ששמעון לא נזקק להתנזרות והרי הוא בבחינת "הצדיק".

36. נזיר ד, ע"א; תנחומא בשלח, פרק י"ב; מדרש שמואל, פרשה כ"ז; ילק"ש שמות פרק ט"ו, רמז רמ"ג.

37. תמר אחות אבשלום לבשה אף היא כתונת פסים כיוסף. ברי ליו, ג ושמו"ב י"ג, יח.

38. מהר"ל, "דרך החיים" על מסי אבות, פרק ג', משנה א.

39. נשיקה על הראש, ראה גם: תוספתא נדה פרק ה', ראש השנה פ"ב, משנה ט; אבודרי"ג, פרק ששי; סוטה יג, ע"א; ועוד...

האסוציאציות הלשוניות שבסיפור הנזיר מן הדרום הושאלו, כאמור, מסיפורי יוסף, דוד ואבשלום: תיאורי היופי משלושתם, תיאור העיסוק מיוסף ודוד שהיו גם הם רועים. גם יוסף וגם דוד רעו את צאן אביהם. אך בולטת במיוחד דמותו של יוסף הצדיק כאספקלריה למסופר ביחס לנזיר מן הדרום: שניהם עמדו בנסיון שנבע מיופים. גם לשונות ועניינים נוספים עקיפים מקשרים ביניהם, המעין אצל הנזיר מן הדרום ובור המים אצל יוסף; יוסף אף הוא קרוי "נזיר" (ברי' מ"ט, כו; דבי' ל"ג, טז) במשמעות של פרוש מאחיו ע"י התנתקותו מאחיו ברדתו מצרימה, או בכך שהיה שליט לעומת אחיו<sup>40</sup> או שהתנזר מתפנוקים ומגדים<sup>41</sup>, או שבהיותו במצרים לא שתה יין כנזיר כל עשרים ושתיים השנים עד שהתוודע לאחיו<sup>42</sup>. הביטוי "פחו עליו יצרו" הנאמר בנזיר מן הדרום, חלקו נאמר לגבי ראובן, אחיו של יוסף: "פחו כמים אל תותר" וביחס לעריות (ברי' מ"ט, ד)<sup>43</sup>. כמו"כ הנזיר הסתכל בבבואה שלו<sup>44</sup> ונרתע מיצרו שפחו עליו<sup>45</sup> לטרדו מן העולם<sup>46</sup> וכך יוסף בעת בואו לעשות מלאכתו<sup>47</sup> בבית אדונו וכמעט נפל ברשת טומאת אדונו, נשקפה עליו בבואת אביו, דיוקנו של אביו ונרתע אחורה.

40. ראה התרגומים הארמיים; רש"י, רשב"ם, חזקוני, ספורנו וראה ב"ר פרשה צח, כ.
41. "העמק דבר".
42. "משך חכמה" עפ"י הגמ' בשבת קלט ע"א; ילק"ש בראשית, פרק מג, רמז ק"נ. ספרי, פרשת וזאת הברכה, פיסקה יב.
43. יש ממפרשי התלמוד שהבינו את מחשבת החטא של הנזיר בראותו את יופיו בבבאותו:  
 - פחו עליו יצרו למשכב זכור (ספר "הערוך").  
 - נטישת עבודתו כרועה צאן אביו - פגיעה בכבוד אביו (מהרש"א לנדרים ט, ע"ב).  
 - יופיו עמד לגרום לו לעשות עצמו כעבודה זרה ולהשתחוות לעצמו ("שיטה מקובצת").
44. "בבואה" ביחס ליופיו של אדם, ראה גם תנחומא, לך לך, פרק ה': "כיוון שהגיעו לפילי של מצרים ועמדו על היאור, ראה אברהם אבינו בבואה של שרה באותו נהר כחמה זורחת". "בבואה" מצויה גם ביחס לעבודה זרה, ראה: ע"ז מז, ע"א: "לבבואה קא סגיד". וכן ילק"ש שמות, פרק כ', רמז רפ"ו; ילק"ש שופטים, פרק ו', רמז ס"ב.
45. "פחו יצרו עליו" מצוי בכל המקורות של הנזיר מן הדרום.
46. הביטוי "לטרדו מן העולם": ראה דניאל ד' כ"ב, כט; תוספתא חגיגה פרק א'; בבלי: חגיגה ט, ע"ב; בבית טו, ע"ב ועוד.
47. כשהכוונה, לדעה אחת בחז"ל, "לעשות צרכיו עמה", כלומר למלא בקשתה, ראה סוטה לו, ע"ב.

## סיכום

בספרות חז"ל זכו שניים ממנהיגי ישראל לתואר "הצדיק": יוסף ושמעון. תואר זה בא להם בזכות עמידתם באתגרים ובנסיונות קשים. בהיות שניהם מנהיגים במשך שנים רבות, יוסף - שמונים שנה ושמעון הצדיק - ארבעים שנה, עשו ככל אשר לאל ידם להטיב עם עמם, אך עיקר צדקותם בא להם מעמידתם בנסיון שנבע מיפי תארם ויפי מראם. הדברים ברורים וחד משמעיים בעניין יוסף שהתגבר על יצרו מול שידולי גבירתו ו"שמר אות ברית קודש מגשת אל הטומאה" ("אור החיים").

באשר לשמעון הצדיק הסקנו על יופיו ותארו מתוך שרטוט דיוקנו ע"י בן זמנו, בן-סירא, תיאוריו של שמעון הצדיק שאובים ממאורות השמים ומעולם הצומח ורבים הם התיאורים מאלה השכיחים גם במקרא, גם בחז"ל וגם אצל בן סירא עצמו המשמשים ציורים ליפי הפנים של האדם. יופיו של שמעון הצדיק לא הסיתו לדבר עבירה ודבר זה משתקף כאספקלריה שלו במעשה הנזיר שבא מן הדרום, שהיה יפה תואר ותלתליו סדורות לו וכשפחו עליו יצרו נדר נזיר להי וגילח שערותיו לשמים כדין הנזיר. התעניינותו של שמעון הצדיק בנזיר זה והעלאתו על נס בעמדו בנסיון, הינה השלכה פסיכולוגית מעולמו הפנימי והחיצוני של שמעון הצדיק.